

BANKLARIN BİZNES KREDİTLƏRİNİN QEYRİ-NEFT-QAZ SEKTORUNDA İNVESTİSİYA FƏALLIĞINDA ROLUNUN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

DOI: <https://doi.org/10.71447/2413-7235-2025-1-39>

i.e.n. dosent. Azər A. Babayev

Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin

İqtisadi Elmi Tədqiqat İnstitutu

Pul siyasəti, banklar, sığorta, qiymətli kağızlar şöbəsinin müdiri

E-mail: azer.babayev@esri.gov.az

ORCID: 0000-0002-9067-7562

i.e.d. dosent. Atiq Ə. Kərimov

Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin

İqtisadi Elmi Tədqiqat İnstitutu

Pul siyasəti, banklar, sığorta, qiymətli kağızlar şöbəsinin baş elmi işçi

E-mail: atig.karimov@esri.gov.az

ORCID: 0000-0003-2493-6180

Emin C. Əmrahov

Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin

İqtisadi Elmi Tədqiqat İnstitutu,

Pul siyasəti, banklar, sığorta, qiymətli kağızlar şöbəsinin böyük elmi işçi

E-mail: emin.amrahov@esri.gov.az

ORCID: 0009-0006-4080-534X

Nigar M. Əhmədli

Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin

İqtisadi Elmi Tədqiqat İnstitutu

Pul siyasəti, banklar, sığorta, qiymətli kağızlar şöbəsinin mütəxəssisi

E-mail: ahmadli.nigar@esri.gov.az

ORCID: 0009-0008-5929-226X

Xülasə

Təqdim edilən tədqiqat işi Azərbaycan Respublikası bank sektorunun maliyyə vasitəçiliyi fəaliyyətində aparıcı istiqamət olan kreditləşmənin, xüsusilə biznes kreditləşmənin, milli iqtisadiyyatın qeyri-neft və qaz sektorunda investisiya fəallığının təmin edilməsindəki rolunu hərtərəfli qiymətləndirməyə yönəlmişdir.

Tədqiqatın əsas məqsədi bankların biznes kreditlərinin iqtisadiyyatın qeyri-neft-qaz seqmentində investisiya proseslərinə təsirini müəyyənləşdirmək və bu təsiri müxtəlif göstəricilər əsasında ölçməkdir.

İşdə kredit qoyuluşlarının ÜDM-ə və qeyri-neft ÜDM-ə nisbəti, kreditlərin, xüsusilə biznes kreditlərinin bank aktivlərindəki payı, bank kreditlərinin faiz dərəcələri, bankların qeyri-faiz xərcləri, biznes kreditlərin bankların kredit portfelindəki payı, kapital xərcləri və dövrüyyə vəsaitləri üzrə bölgüsü kimi parametrlər təhlil edilmişdir. Həmçinin tədqiqat biznes kreditlərin əsas kapitalla investisiyalarda maliyyələşmə mənbəyi kimi funksiyasını, bankların kredit portfelində sənaye və istehsalın payını, eləcə də bankların istehlak kreditləri ilə idxal arasındakı əlaqəni araşdırır.

Aparılan analiz nəticəsində bank kreditləşməsinin qeyri-neft və qaz sektorunda investisiya fəallığının artırılmasında strateji əhəmiyyəti müəyyən edilmiş, kredit siyasətinin iqtisadiyyatın real sektoruna təsiri əyani şəkildə nümayiş etdirilmişdir. Bu nəticələr bank sektorunun inkişaf strategiyalarının formalaşdırılmasında və milli iqtisadiyyatın diversifikasiyası istiqamətində elmi əsas rolunu təmin edir, habelə gələcək tədqiqatlar üçün metodoloji baza yaradır.

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikası bank sektoru, kredit qoyuluşları, biznes kreditləri, istehlak kreditləri, qeyri-faiz xərcləri.

EVALUATION OF THE ROLE OF BANKS' BUSINESS LOANS IN INVESTMENT ACTIVITY IN THE NON-OIL-AND-GAS SECTOR

PhD in Economics, Associate Professor **Azar A. Babayev**

*Economic Scientific Research Institute under the Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan
Head of the Department of Monetary Policy, Banking, Insurance and Securities*

E-mail: azer.babayev@esri.gov.az

ORCID: 0000-0002-9067-7562

PhD in Economics, Associate Professor **Atig A. Karimov**

*Economic Scientific Research Institute under the Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan
Head of the Department of Monetary Policy, Banking, Insurance and Securities*

E-mail: atig.karimov@esri.gov.az

ORCID: 0000-0003-2493-6180

Senior Research Fellow **Emin J. Amrahov**

*Economic Scientific Research Institute under the Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan
Head of the Department of Monetary Policy, Banking, Insurance and Securities*

E-mail: emin.amrahov@esri.gov.az

ORCID: 0009-0006-4080-534X

Specialist **Nigar M. Ahmadli**

*Economic Scientific Research Institute under the Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan
Head of the Department of Monetary Policy, Banking, Insurance and Securities*

E-mail: ahmadli.nigar@esri.gov.az

ORCID: 0009-0008-5929-226X

Summary

The presented research focuses on comprehensively assessing the role of lending, particularly business lending, which is a key direction of financial intermediation in the banking sector of the Republic of Azerbaijan, in ensuring investment activity in the non-oil and non-gas sectors of the national economy. The main objective of the study is to determine the impact of banks' business loans on investment processes in the non-oil and non-gas segment of the economy and to measure this impact using various indicators. The study analyzes parameters such as the ratio of loan placements to GDP and non-oil GDP, the share of loans—especially business loans—in bank assets, bank loan interest rates, banks' non-interest expenses, the share of business loans in banks' credit portfolios, capital expenditures, and the distribution of working capital. Additionally, the research examines the function of business loans as a source of financing for

investments in fixed capital, the share of industry and manufacturing in banks' loan portfolios, as well as the relationship between banks' consumer loans and imports.

The analysis demonstrates the strategic significance of bank lending in increasing investment activity in the non-oil and non-gas sector and clearly illustrates the impact of credit policy on the real sector of the economy. These findings provide a scientific basis for the formation of banking sector development strategies and the diversification of the national economy, while also serving as a methodological foundation for future research.

Keywords: Banking sector of the Republic of Azerbaijan, loan placements, business loans, consumer loans, non-interest expenses.

ОЦЕНКА РОЛИ БИЗНЕС-КРЕДИТОВ БАНКОВ В ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ В НЕСЫРЬЕВОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

к.э.н., доцент **Азер Бабаев**

Институт экономических исследований, Министерство экономики Азербайджанской Республики

Заведующий отделом денежно-кредитной политики, банков, страхования и ценных бумаг

E-mail: azer.babayev@esri.gov.az

ORCID: 0000-0002-9067-7562

к.э.н., доцент **Атиг Каримов**

Институт экономических исследований, Министерство экономики Азербайджанской Республики

Заведующий отделом денежно-кредитной политики, банков, страхования и ценных бумаг

E-mail: atig.karimov@esri.gov.az

ORCID: 0000-0003-2493-6180

Старший научный сотрудник **Эмин Дж. Амрахов**

Институт экономических исследований, Министерство экономики Азербайджанской Республики

Заведующий отделом денежно-кредитной политики, банков, страхования и ценных бумаг

E-mail: emin.amrahov@esri.gov.az

ORCID: 0009-0006-4080-534X

Специалист **Нигар М. Ахмедли**

Институт экономических исследований, Министерство экономики Азербайджанской Республики

Заведующий отделом денежно-кредитной политики, банков, страхования и ценных бумаг

E-mail: ahmadli.nigar@esri.gov.az

ORCID: 0009-0008-5929-226X

Резюме

Представленное исследование направлено на всестороннюю оценку роли кредитования, особенно кредитования бизнеса, которое является ключевым направлением финансового посредничества в банковском секторе Азербайджанской Республики, в обеспечении инвестиционной активности в несырьевом секторе национальной экономики.

Основная цель исследования — определить влияние бизнес-кредитов банков на инвестиционные процессы в несырьевом сегменте экономики и измерить это влияние на основе различных показателей. В работе проанализированы такие параметры, как соотношение кредитных вложений к ВВП и к несырьевому ВВП, доля кредитов, особенно бизнес-кредитов, в активах банков, процентные ставки по банковским кредитам, операционные (непроцентные) расходы банков, доля бизнес-кредитов в кредитных портфелях банков, капитальные расходы и распределение оборотных средств. Кроме того, исследование рассматривает функцию бизнес-кредитов как источника финансирования инвестиций в основной капитал, долю промышленности и производства в кредитных портфелях банков, а также связь между потребительскими кредитами банков и импортом.

Анализ показал стратегическое значение банковского кредитования для повышения инвестиционной активности в несырьевом секторе и наглядно демонстрирует влияние кредитной политики на реальный сектор экономики. Эти результаты обеспечивают научную основу для формирования стратегий развития банковского сектора и диверсификации национальной экономики, а также служат методологической базой для будущих исследований.

Ключевые слова: *банковский сектор Азербайджанской Республики, кредитные вложения, бизнес-кредиты, потребительские кредиты, непроцентные расходы.*

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən bank sektorunun həyata keçirdiyi maliyyə vasitəçiliyi fəaliyyətinin aparıcı istiqaməti olan kreditləşdirmənin, xüsusilə də biznes kreditlərinin, milli iqtisadiyyatın qeyri-neft-qaz sektorunda investisiya fəallığının təmin edilməsindəki rolu qiymətləndirilir. Mövcud iqtisadi şəraitdə qeyri-neft-qaz sektorunun inkişafı və şaxələndirilməsi dövlətin əsas prioritetlərindən biri hesab olunur. Bu baxımdan, bank kreditlərinin investisiya prosesində oynadığı rolun, onların həcmnin, strukturunun və iqtisadiyyatın real sektoruna təsir imkanlarının araşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

1. Kredit qoyuluşların ÜDM-ə və qeyri-neft ÜDM-ə nisbəti göstəricilərinin region və dünya ölkələri ilə müqayisəsi.

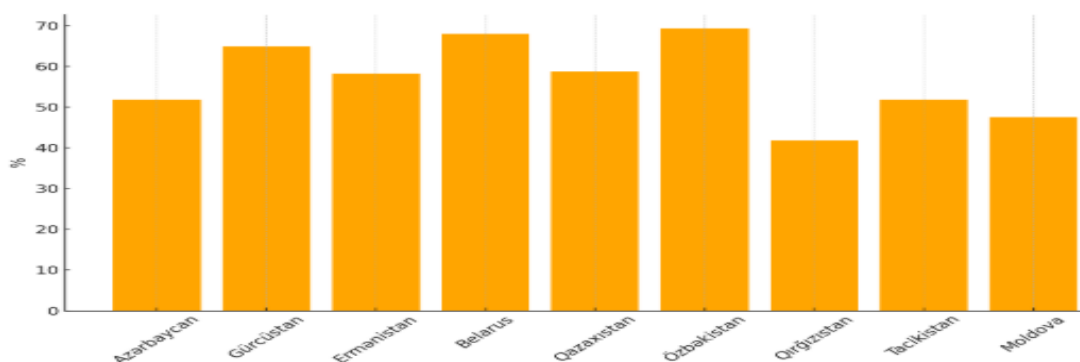
2020–2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında ümumi daxili məhsulun (ÜDM) və qeyri-neft ÜDM-in həcmələrində davamlı artım müşahidə olunmuş, paralel olaraq bank sektorunun aktivləri və kredit portfeli də əhəmiyyətli dərəcədə genişlənmişdir. ÜDM 2020-ci ildə 72,6 milyard manat olduğu halda, 2024-cü ildə 126,3 milyard manata yüksələrək 1,7 dəfə artmışdır. Bu dövrdə qeyri-neft ÜDM-in həcmi 45,3 milyard manatdan 75,3 milyard manata yüksəlmiş və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi istiqamətində müsbət meyllər qeydə alınmışdır. Bank sektorunun aktivləri 2020-ci ildə 32,1 milyard manat olduğu halda, 2024-cü ildə 53,0 milyard manata çataraq 1,65 dəfə artmışdır. Aktivlərin ÜDM-ə nisbəti 44,2%-dən 41,9%-ə dəyişmiş, lakin qeyri-neft ÜDM-ə nisbətə bu göstərici təxminən 70% səviyyəsində sabit qalmışdır. Bankların kredit portfeli də eyni dövrdə 14,2 milyard manatdan 27,5 milyard manata yüksələrək iki dəfədən çox artım nümayiş etdirmiş və bank aktivlərindəki payı 44,1%-dən 51,8%-ə qədər yüksəlmişdir.

Cədvəl 1. Azərbaycan Respublikasında ÜDM, qeyri-neft ÜDM və bank sektorunun əsas göstəricilərinin dinamikası (2020–2024)

	2020	2021	2022	2023	2024
ÜDM, mln. manat	72 578.1	93 203.2	133 972.7	123 128.4	126 337.0
İllik artım, %	95,8	105,6	104,7	101,4	104,1
Qeyri-neft ÜDM, mln. manat	45 312.2	51 122.2	61 509.1	69 482.8	75 335.8
İllik artım, %	97,1	107,1	109,0	104,5	106,1
Qeyri-neft ÜDM / ÜDM, %	62,4	54,8	45,9	56,4	59,6
Bank aktivləri, mln. manat	32 055.3	38 462.2	47 054.9	49 178.2	53 001.4
İllik artım, %	97,9	119,9	122,3	104,5	107,7
Bank aktivləri / ÜDM, %	44,2	41,3	35,1	39,9	41,9
Bank aktivləri / q/neft ÜDM, %	70,7	75,2	76,5	70,7	70,3
Bankların kredit portfeli, mln. manat	14 157.0	16 659.1	19 594.4	23 183.0	27 477.7
İllik artım, %	95,0	117,6	117,6	118,3	118,5
Bank kreditlərin bank aktivlərindəki payı, %	44,1	43,3	41,6	47,1	51,8
Bankların iqtisadiyyata kredit qoyuluşları, mln. manat	14 530.4	17 119.8	20 184.0	23 979.1	29 288.2
İllik artım, %	94,9	117,8	117,9	118,8	122,1
Bankların iqtisadiyyata kredit qoyuluşları / ÜDM, %	20,0	18,4	15,0	19,5	23,2
Bankların iqtisadiyyata kredit qoyuluşları / q/neft ÜDM, %	32,0	33,5	32,8	34,5	38,8

Mənbə: cbar.az

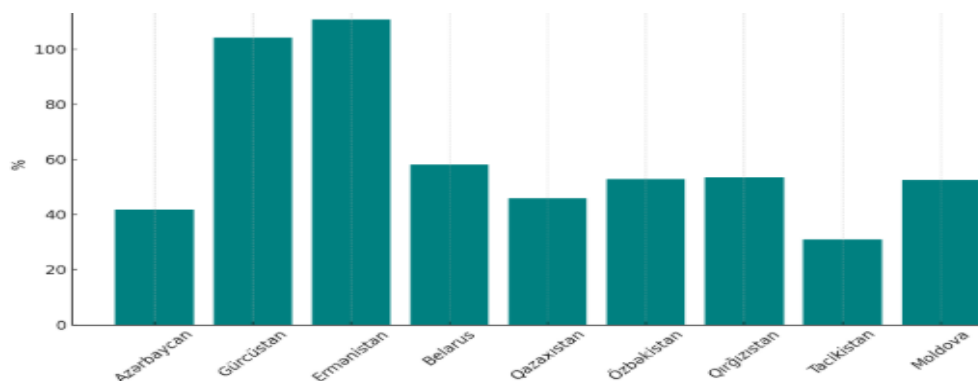
Şəkil 1. Bank kreditlərin bank aktivlərindəki payı, 2024, %

Mənbə: cbar.az və müvafiq dövlətlərin mərkəzi bankları

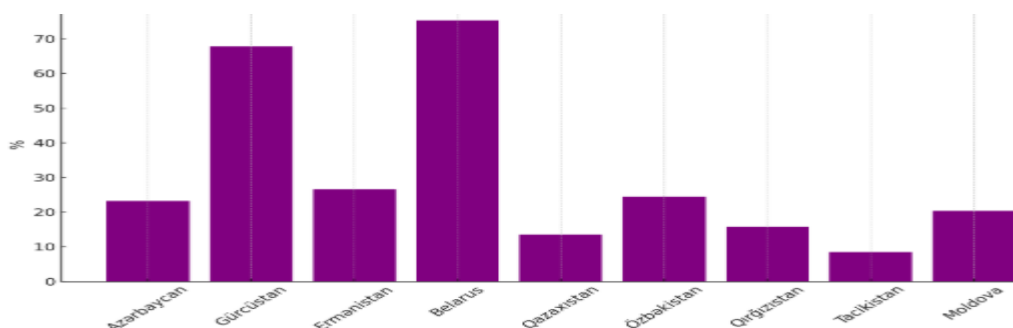
Bununla yanaşı, iqtisadiyyata yönəldilən kredit qoyuluşlarının ÜDM-də xüsusi çəkisi 2020-ci ildə 20% olduğu halda, 2024-cü ildə 23,2%-ə yüksəlmiş, qeyri-neft ÜDM-ə nisbəti isə 32%-dən 38,8%-ə çatmışdır. Bu göstəricilər bank sektorunun iqtisadiyyata maliyyə resurslarının yönəldilməsi imkanlarının genişləndiyini, lakin ÜDM-ə nisbətdə hələ də məhdud paya malik olduğunu göstərir. Bu meyllər kreditləşdirmənin iqtisadi inkişaf və investisiya fəallığının təmin olunmasında rolunun daimi təhlilini zəruri edir.

Şəkil 2. Bank aktivlərinin ÜDM-ə nisbəti 2024, %

Mənbə: cbar.az və müvafiq dövlətlərin mərkəzi bankları

Şəkil 3. Bankların iqtisadiyyata kredit qoyuluşlarının ÜDM-ə nisbəti, 2024, %

Mənbə: cbar.az və müvafiq dövlətlərin mərkəzi bankları

Dünya Bankının məlumatlarına görə, 2023-cü il üçün bankların iqtisadiyyata kredit qoyuluşları / ÜDM orta göstərici 50,06% təşkil etmişdir. Ən yüksək göstərici: 248,76% (Honq-Konq), ən aşağı göstərici: 0% (Syerra-Leone) olub.

OECD ölkələri üzrə 2023-cü il üçün orta göstərici 76,31% təşkil edib. Ən yüksək göstərici: 176,12% (Cənubi Koreya), ən aşağı göstərici: 25,41% (Meksika) olub.

Aİ ölkələri üzrə 2023-cü il üçün orta göstərici 64,65% təşkil edib. Ən yüksək göstərici: 146,6% (Danimarka), ən aşağı göstərici: 23,05% (Rumıniya) olub.

OPEC ölkələri üzrə 2023-cü il üçün orta göstərici 17,93% təşkil edib. Ən yüksək göstərici 67,16% (BƏƏ), ən aşağı göstərici 4,64% (Küveyt) olub.

Cədvəl 2. Dünya bankının məlumatlarına əsasən ölkələrin müqayisəsi

	Bank aktivlərinin ÜDM-ə nisbəti, 2021, %	Özəl sektora bank kreditinin ÜDM-ə nisbəti, 2023, %
Azərbaycan	25,15	22,11
Rusiya Federasiyası	65,59	-
Ukrayna	30,44	14,01
Belarus	43,33	-
Qazaxıstan	30,03	24,04
Özbəkistan	46,32	34,71
Qırğızıstan	28,38	21,5
Tacikistan	12,06	11,76
Gürcüstan	76,51	63,34
Ermənistan	76,9	53,57
Moldova	30,17	20,9
Estoniya	64,22	57,91
Latviya	35,38	28,92
Litva	41,53	34,39
Polşa	65,81	34,85
Çexiya	70,79	47,97
Slovakiya	79,17	61,76
Macarıstan	57,69	32,66
Rumıniya	40,8	23,05
Bolqarıstan	61,91	45,19
Serbiya	59,89	33,01
Xorvatiya	77,79	47,1
Ş.Makedoniya	64,73	49,76
Sloveniya	48,84	36,4
Çernoqoriya	69,69	43,02
Bosniya və Hersoqovina	61,42	43,54
Albaniya	59,78	29,78
Türkiyə	88,84	43,34
İran	-	-
Türkmənistan	-	-

Mənbə: www.worldbank.org

Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikasının bank sektorunun iqtisadiyyata etdiyi kredit qoyuluşları həcmnin ÜDM-ə nisbəti göstəricisi üzrə orta kəmiyyət dünya üzrə, Avropa İttifaqı ölkələri üzrə və OECD ölkələri üzrə orta göstəricidən təqribən 2-3 dəfə aşağı olmuşdur.

Cədvəl 3. Biznes, istehlak və ipoteka kreditlərin bank aktivlərindəki payının dinamikası

	2020	2021	2022	2023	2024
Biznesə kredit qoyuluşları, mln. manat	8 478.3	9 740.0	10 855.1	12 616.8	14 787.2
Ümumi aktivlərdəki payı, %	26,4	25,3	23,0	25,6	27,9
Bankların kredit portfelindəki payı, %	59,8	58,5	55,4	54,4	53,8
İstehlak kreditləri, mln. manat	3 661.2	4 518.4	5 754.1	6 937.0	8 445.0
Ümumi aktivlərdəki payı, %	11,4	11,7	12,2	14,1	15,9
Bankların kredit portfelindəki payı, %	25,8	27,1	29,4	29,9	30,7
İpoteka kreditləri, mln. manat	2 017.5	2 400.7	2 985.2	3 629.2	4 245.5
Ümumi aktivlərdəki payı, %	6,3	6,2	6,3	7,3	8,0
Bankların kredit portfelindəki payı, %	14,2	14,4	15,2	15,6	15,4

Mənbə: cbar.az

Kreditlərin, o cümlədən biznes kreditlərin aktivlərdə payının 2020-2024-cü illərdə dinamikası statistikasına gəldikdə isə, son 5 ildə bankların kredit portfeli sürətlə artıb – 1,94 dəfə. Bütün illərdə portfelin ən böyük hissəsini biznes kreditləri təşkil etmişdir, müvafiq olaraq: 59,9% / 58,5% / 55,4% / 54,4% / 53,8%. Ümumən müsbət hal olsa da, son 5 ildə biznes kreditlərin kredit portfelindəki xüsusi çəkisi əhəmiyyətli dərəcədə və sabit olaraq azalmışdır. Müvafiq olaraq, istehlak və ipoteka kreditləri üzrə müvafiq göstərici isə sabit olaraq yüksəlmişdir, biznes kreditlərin bankların kredit portfelindəki payının azalmasından daha çox istehlak kreditləri bəhrələnmişdir.

Region ölkələri ilə müqayisə göstərir ki, MDB məklanı ölkələri arasında Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatının bank sektoru orta yaxud ortadan yuxarı səviyyədədir.

Cədvəl 4. Region ölkələri ilə müqayisə

2024	Bankların kredit portfelindəki payı, %		
	Biznes kreditlər	İstehlak kreditləri	İpoteka kreditləri
Azərbaycan	53,8	30,7	15,4
Gürcüstan	47,0	19,0	32,9
Ermənistan	51,6*	22,8	22,4
Rusiya Federasiyası	70,4	11,3	16,1
Belarus	69,2	11,9	18,9
Qazaxıstan	38,8	40,8	18,0
Özbəkistan	51,6	7,6	12,7
Qırğızıstan	24,4**	36,4	12,9
Tacikistan	31,1	47,1	1,9***
Moldova	7,0***	18,3	23,0

Mənbə: cbar.az və müvafiq dövlətlərin mərkəzi bankları

* – KOB kreditlərinin hüquqi şəxslərə verilmiş kreditlərdəki payı

** – sənaye, kənd təsərrüfatı və tikintiyə verilmiş kreditlərin bankların ümumi kredit portfelindəki payı

*** – KOB kreditlərinin bankların ümumi kredit portfelindəki payı

**** – ipotekanın bank sistemindəki hesablar üzrə kredit portfelinin təsnifatındakı payı

Bank kreditlərinin faiz dərəcələrinin dinamikası və onun formalaşmasına təsir edən amillərə gəldikdə isə Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının aylıq statistik bülletenlərində biznes kreditləri üzrə verilən kreditlərlə bağlı ölkə üzrə orta faiz dərəcələrinin nə qədər olması açıqlanmır. Lakin, ayrı-ayrı banklar isə bu faizlərlə bağlı minimum və maksimum hədləri açıqlayırlar. Nəzərə alsaq ki, Mərkəzi Bank ictimaiyyətə açıqladığı statistikanı mütəmadi olaraq təkmilləşdirir, bu istiqamətdə atıla bilən növbəti addım Mərkəzi Bankının aylıq statistik bülletenlərində biznes kreditləri üzrə orta faiz dərəcələrinə yer ayrılması olardı.

Kredit faizlərinin formalaşmasına təsir edən əsas amillərə gəldikdə isə bu məsələdən ən yaxşı mənbə bank işinin peşəkarlarıdır. Onların fikrini maliyyə-bank elminin müddəaları ilə birləşdirəndə aşağıdakı amilləri önə çəkmək olar:

- maliyyə vəsaitlərinin cəlb edildiyi yol və cəlbəedilmə dəyəri;
- bankların özlərinin gündəlik fəaliyyətini təşkil etməkdən ötrü çıxdıkları xərclər;
- risk amili.

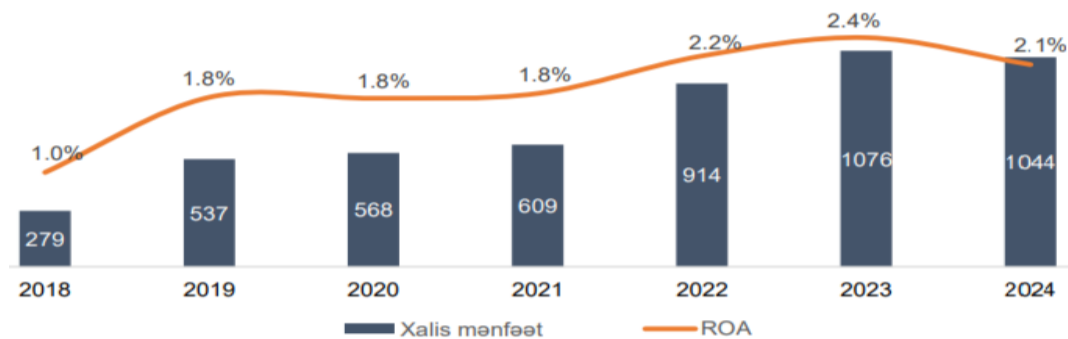
Bütün bunları qəbul etməklə yanaşı bankların özlərinin gündəlik fəaliyyətini təşkil etməkdən ötrü çıxdıkları xərclər daxilində qeyri-faiz xərclərinin bank kreditinin maya dəyərində təsirinin öyrənilməsi maraq doğurur.

1. Bankların qeyri-faiz xərcləri bank kreditinin maya dəyərində amili kimi

Son 5 ildə, yəni 2024 ili 2020 illə müqayisə etdikdə, bank sektorunun xalis mənfəəti həcmində artmışdır. Lakin 2024 ilin nəticələrinə görə, bu göstəricidə kiçik azalma baş vermişdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının 2024-cü il üçün “Maliyyə sabitliyi hesabatı”nda göstərilən kimi, bank sisteminin xalis mənfəəti 2023 illə müqayisədə 3% (-32 mln. manat) azalaraq 1044 mln. manat təşkil etmişdir. Təbii ki, sektorun xalis mənfəətinin azalması fonunda ROA göstəricisi 18.1% səviyyəsinə qədər azalmışdır. ROA (return on assets – aktivlərin gəlirliliyi) aktivlərin istifadəsinin səmərəliliyi göstəricisi kimi mövcud banklarda aktivlərin bir manatının nə qədər xalis mənfəət gətirdiyini əks etdir.

Şəkil 4-də nəzərə çarpan odur ki, bank sektorunun xalis mənfəətinin iri miqyaslı artması baş verdikdə, ROA göstəricisi də ciddi yüksəlir. Məsələn, 2018-2019, 2021-2022 illər. Əksinə, 2019-2021 illərdə xalis mənfəətin artımı nisbətən az miqyaslı olduqda, ROA da dəyişməz qalmışdır. Müqayisə üçün: 2022-2023 illərdə xalis mənfəətdə artım (117,7%) 2019-2021 ilə müqayisədə (113,4%) daha böyük olduqda, ROA 2,2%-dən 2,4%-ə qalxmışdır. Halbuki, 2019-2021 illərdə ROA dəyişməz qalmışdır. Eyni zamanda, bank sisteminin xalis mənfəətinin 2023-cü illə müqayisədə cəmi 3% azalması ROA-nın 12,5% zəifləməsilə nəticələnib. Başqa sözlə, xalis mənfəətin azalmasının hər 1%-i ROA-nın təqribən 4% zəifləməsilə nəticələnib.

Şəkil 4. Bank sektorunun xalis mənfəəti və ROA göstəricisi

Mənbə: Maliyyə Sabitliyi Hesabatı, 2024

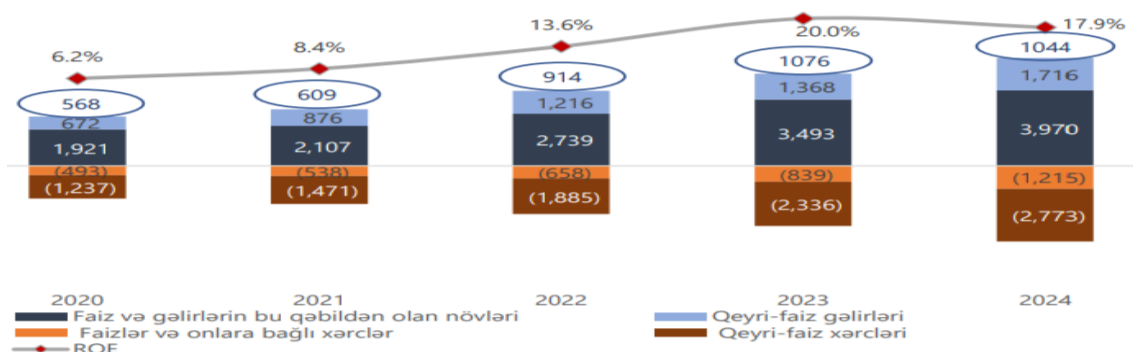
Digər tərəfdən, 2018-2019-da xalis mənfəət 1,92 dəfə artmışdırsa, ROA göstəricisi 1,8 dəfə yüksəlmişdir. 2021-2022-də isə xalis mənfəət 1,5 dəfə artmışdırsa, ROA göstəricisi cəmi 1,22 dəfə yüksəlmişdir. 2018-2019-un nisbəti saxlanılarsa idi, ROA göstəricisi təqribən 1,4 dəfə yüksəlməli, yəni 2,5% təşkil etməli idi. Göstərilənlər bankların faiz və qeyri-faiz gəlir və xərclərinin artımı fonunda baş vermişdir (şəkil 5 və cədvəl 5). Nəzərə çarpan odur ki, 2020-2024-cü illərdə faiz gəlirləri hər il müvafiq olaraq 9,7% / 30% / 27,5% / 13,6% artdığı halda, faiz xərcləri 9,1% / 22,3% / 27,5% / 44,8% artmışdır. Bu dövrdə qeyri-faiz gəlirləri hər il müvafiq olaraq 30,3% / 38,8% / 12,5% / 25,4% artdığı halda, qeyr-faiz xərcləri 18,9% / 28,1% / 23,9% / 18,7% artmışdır. Göründüyü ki, son 5 ildə bank sektorunun faiz xərcləri ildən ilə artan sürətlə, qeyri-faiz xərcləri isə dəyişkən sürətlə artmışdır.

Cədvəl 5. Faiz və qeyri-faiz gəlir və xərclərin dinamikası, mln. Manat

	2020	2021	2022	2023	2024
Faiz gəlirləri	1921	2107	2739	3493	3970
Qeyri-faiz gəlirləri	672	876	1216	1368	1716
Faizlər xərcləri	493	538	658	839	1215
Qeyri-faiz xərcləri	1237	1471	1885	2336	2773

Mənbə: cbar.az

Şəkil 5. Bank sektoru üzrə faiz və qeyri-faiz gəlir və xərcləri, mln. Manatla

Mənbə: Maliyyə Sabitliyi Hesabatı, 2024

Son 5 ildə bank sektorunun faiz xərcləri $\approx$ 2,5 dəfə artmışdır. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı vurğulayır ki, artım həm fiziki və hüquqi şəxslərin depozitləri üzrə, həm də digər faiz xərcləri yaradan öhdəliklər (repo/əks-repo, bankların depozit və kreditləri və s.) üzrə müşahidə edilmişdir. Həmin dövrdə bank sektorunun qeyri-faiz xərcləri $\approx$ 2,2 dəfə artmışdır (cədvəl 7).

Cədvəl 7. Faiz və qeyri-faiz gəlir və xərclərin dinamikası, %

	2021	2022	2023	2024	2024/2020
Faiz gəlirləri	109,7	130,0	127,5	113,6	2,06 dəfə
Qeyri-faiz gəlirləri	130,3	138,8	112,5	125,4	2,55 dəfə
Faizlər xərcləri	109,1	122,3	127,5	144,8	2,46 dəfə
Qeyri-faiz xərcləri	118,9	128,1	123,9	118,7	2,24 dəfə

Mənbə: cbar.az

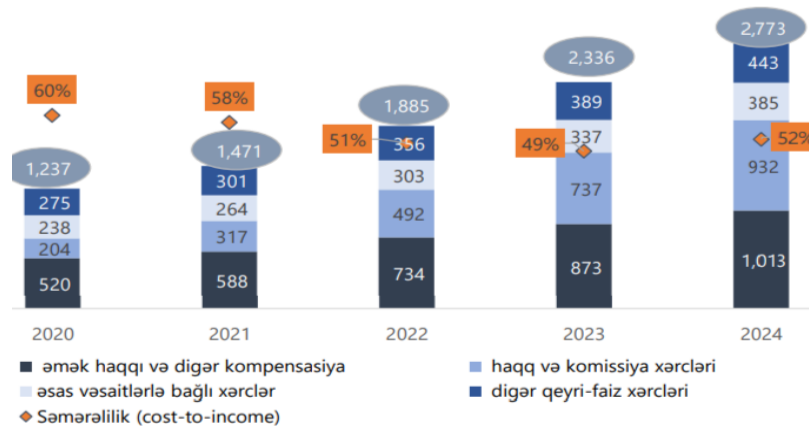
Bu 5 il (2020-2024) ərzində bank sektorunun xalis mənfəətinin həcm göstəricisinin dinamikasında 1 ildə azalma müşahidə edilsə də (şəkil 4), faiz və qeyri-faiz xərcləri həmişə artmışdır. 2020-2024 illərdə xalis mənfəət 1,83 dəfə artsa da, faiz xərcləri $\approx$ 2,5 dəfə, qeyri-faiz xərcləri isə $\approx$ 2,2 dəfə artmışdır (cədvəl 7). 2020 ildə faiz xərcləri ilə qeyri-faiz xərclərinin nisbəti 1:2,5 olmuşdursa, 2024-də 1:2,28 olmuşdur (cədvəl 5). Amma bu nisbət yalnız 2024 ildə azalmışdır, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı da son dövrlərdə banklar tərəfindən depozitlər üzrə faiz dərəcələrinin bir qədər artmasını qeyd edir. 2021, 2022 və 2023 illərdə isə bu nisbət müvafiq olaraq 2,73 / 2,86 / 2,78 təşkil etmişdir. 2020-2024 illərdə bank sektorunun ümumi xərclərində qeyri-faiz xərclərin payı hər il müvafiq olaraq 71,5% / 73,2% / 74,1% / 73,5% / 69,5% təşkil etmişdir. Həmin illərdə bank sektorunun qeyri-faiz gəlirlərinin hər 1 manatına qeyri-faiz xərclərin hər il müvafiq olaraq 1,84 manatı, 1,68 manatı, 1,55 manatı, 1,70 manatı və 1,61 manatı gəlmişdir. 2020-

2024-cü illərdə bank sektorunun xalis mənfəətinin hər 1 manatına qeyri-faiz xərclərin hər il müvafiq olaraq 2,17 manatı, 2,41 manatı, 2,06 manatı, 2,17 manatı və 2,65 manatı gəlmişdir.

Göründüyü kimi (şəkil 6), son 5 ildə bank sektorunun qeyri-faiz xərclərinin artımı fonunda bank sektoru üzrə səmərəlilik (cost-to-income) göstəricisində geriləmə müşahidə edilmişdir.

Son 5 ildə qeyri-faiz xərclərin dinamikası faiz gəlirlərin artım tempindən bəzi illərdə üstün olub, bəzi illərdə isə geri qalıb. Qeyri-faiz gəlirlərlə də müqayisədə bunu görürük. Lakin, qeyri-faiz xərclərin dinamikası faiz gəlirlərin və qeyri-faiz gəlirlərin məcmu dinamikasından üstündür (2,24:2,19). Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı vurğulayır ki, bunun fonunda bank sektorunun səmərəlilik göstəricisi geriləyərək 52%-ə çatmışdır.

Şəkil 6. Bank sektoru üzrə qeyri-faiz xərcləri və səmərəlilik göstəriciləri, mln. Manatla

Mənbə: Maliyyə Sabitliyi Hesabatı, 2024

Yuxarıda deyildiyi kimi, 2020-2024 illərdə qeyri-faiz xərcləri $\approx 2,2$ dəfə artaraq ≈ 2.8 mlrd. manata çatmışdır. Zahirən görünür ki, artımın əsas amilləri əmək haqqı və digər kompensasiya xərcləri və haqq və komissiya xərcləri olmuşdur. Amma son 5 ildə bu maddələrin müqayisəli dinamikası tam əksinə olmuşdur (cədvəl 8). Belə ki, əmək haqqı və d. kompensasiya xərcləri həcmcə hər il artsa da, onların cəmi qeyri-faiz xərclərindəki payı hiss olunacaq dərəcədə azalmışdır. Bunu əsas vəsaitlərlə bağlı xərclər və digər qeyri-faiz xərcləri üzrə də görürük. Amma haqq və komissiya xərclərinin müvafiq göstəricisi 2 dəfədən çox artmışdır. Başqa sözlərlə, son 5 ildə əmək haqqı və d. kompensasiya xərcləri qeyri-faiz xərclərinin dinamikasının yeganə aparıcı amilindən çevrilərək olub iki aparıcı amillərindən biri, digəri isə göstərilməmiş xidmətlər üzrə haqq və komissiya xərcləridir. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı bunu bankların nağdsız əməliyyatlarının artması və rəqəmsallaşmanın dərinləşməsi ilə əlaqədar “kəşbək”, “2 qat ƏDV” və s. yeni məhsulların təqdim edilməsi ilə izah edir.

Cədvəl 8. Bankların qeyri-faiz xərclərinin quruluşu

	2020		2021		2022		2023		2024	
Əmək haqqı və d. kompensasiya xərcləri, mln. manat	520	42,0%	588	40,0%	734	38,9%	873	37,4%	1013	36,5%
Göstərilmiş xidmətlər üzrə haqq və komissiya xərcləri, mln. manat	204	16,5%	317	21,5%	492	26,1%	737	31,5%	932	33,6%
Əsas vəsaitlərlə bağlı xərclər, mln. manat	238	19,2%	264	17,9%	303	16,0%	337	14,4%	385	13,9%

Digər qeyri-faiz xərcləri, mln. manat	275	22,2%	301	20,4%	356	18,9%	389	16,6%	443	16,0%
Cəmi	1237	100%	1471	100%	1885	100%	2336	100%	2773	100%

Mənbə: cbar.az

Bankların qeyri-faiz xərclərinin ayrıca təhlili və bunun kreditin maya dəyərində təsirinə gəldikdə isə, buna AccessBank-ın İdarə Heyətinin sədri Davit Tsiklaurinin sözləri ilə cavab vermək olar: “Azərbaycanda bankların xərcləri kifayət qədər yüksəkdir ki, bu da təbii ki, kreditlərin faiz dərəcələrinə təsir edir”. Deməli, bankların xərclərinin bütün tərkib hissələri, o cümlədən qeyri-faiz xərclərinin artması, kreditin maya dəyərini artırır. Bura Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən bankların kreditləşmə, maliyyələşmə mənbələrinin strukturu və maliyyələşmə dəyərində cari və gələcək tendensiyası ilə bağlı 2025 ilin 1-ci rübü üçün qiymətləndirmələrini əks etdirən “Kreditləşmə fəaliyyəti və maliyyələşmə mənbələrinə dair sorğunun nəticələri”-ndə deyilənləri də əlavə etmək olar. Bu sənəddə göstərilir ki, yerli banklar cari ilin növbəti rübündə biznes kreditləri üzrə kredit standartlarında sərtləşməni əsasən yuxarı riskli kreditlərin maya dəyərində artımı formasında olduğunu qeyd edirlər. İstehlak kreditləri üzrə isə cari ilin növbəti rübündə standartlarda sərtləşmə əsasən kreditlərin maya dəyərində və komissiya məbləğinin artımı formasında davam edəcəyini proqnozlaşdırırlar.

1. **Biznes kreditlərin təyinatı üzrə bölgüsü**

AR MB yerli bankların biznes kreditlərinin təyinatı üzrə bölgüsünün, yəni biznes kreditlərin kapital (əsaslı) xərclərə və dövriyyə vəsaitlərinə sərf olunan hissələri haqqında statistikanı tətbiq etmir. Lakin Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin materiallarında maliyyə mənbələri üzrə əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların strukturu verilir.

Cədvəl 10. Əsas kapitala investisiyaların dinamikası (2000-2022)

	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022
Əsas kapitala investisiyalar, mln. manat	967,8	5424,3	9715,2	15957,0	17226,1	16815,5	17878,2
o cümlədən maliyyə mənbələri üzrə, %:							
Əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Müəssisə və təşkilatların öz vəsaitləri	71,2	82,6	50,9	63,8	56,4	54,1	47,1
Bank kreditləri	13,6	6,4	6,5	9,3	6,2	6,0	2,8
Büdcə vəsaitləri	2,9	3,4	32,9	19,6	27,4	25,7	37,8
Büdcədən kənar fondların vəsaitləri	0,9	1,3	5,7	1,9	1,5	0,0	-
Əhalinin şəxsi vəsaiti	4,7	5,7	3,8	4,4	5,8	6,5	7,1
Sair vəsaitlər	6,7	0,6	0,2	1,0	2,7	7,7	5,2

Mənbə: stat.gov.az

Cədvəl 11. Əsas kapitala investisiyaların dinamikası (2023-2024)

	2023	2024
Əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar, mln. manat	21310,7	22106,3
o cümlədən maliyyə mənbələri üzrə, %:		
Əsas kapitala yönəldilmiş investisiyalar	100,0	100,0
müəssisə və təşkilatların öz vəsaitləri	50,1	49,1
büdcə vəsaitləri	35,8	41,3
digər maliyyə mənbələri	14,1	9,6

Mənbə: stat.gov.az

Göründüyü kimi (cədvəl 10, 11), 2000-ci ildən etibarən əsas kapitala yönəldilmiş cəmi investisiyalar daima artıb, xüsusilə böyük sürətlə 2020 ilə kimi. 2021 ildəki geriləmə 2022-2024 illərdə aradan qaldırılıb. Lakin son 5 ilin ən kiçik illik artımı məhz 2024 ildə olub. Ən maraqlısı isə əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların quruluşunun dinamikasıdır. Belə ki, mənbələr arasında müəssisə və təşkilatların öz vəsaitlərinin və bank kreditlərinin xüsusi çəkiliəri kəskin azalmışdır. Lakin, müəssisə və təşkilatların öz vəsaitlərinin mənbələr arasındakı payı 2023 və 2024 illərin nəticələrinə görə 50% ətrafında olduğu halda, əsas kapitala yönəldilmiş cəmi investisiyaların maliyyələşdirilməsində yerli banklar mikroskopik miqyasda iştirak edir.

Göründüyü kimi (cədvəl 11), 2023 ilin nəticələrinə görə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların mənbələri arasında müəssisə və təşkilatların öz vəsaitlərini və büdcə vəsaitlərini ayrıca bənd kimi göstərdiyi halda, bank kreditlərini bir mənbə kimi əhalinin şəxsi vəsaiti və sair vəsaitlərlə birləşdirərək digər maliyyə mənbələrinə daxil etmişdir. Yəni ehtimal etmək olar ki, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların mənbələri arasında bank kreditlərini ayrıca bəndlə verməyi lazım bilməyib və ehtimal etmək olar ki, yerli bankların investisiyaların maliyyələşdirilməsindəki payı çox kiçik olaraq qalmaqdadır.

Cədvəl 10 əsasında hesablamaq olar ki, əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların bank kreditləri hesabına maliyyələşdirilməsi 2020-2022 illərdə müvafiq olaraq 1068,0 mln. manat, 1008,9 mln. manat və 500,6 mln. manat olub. Həmin illərdə yerli bankların biznes kreditləri müvafiq olaraq 8478.3 mln. manat, 9740.0 mln. manat və 10855.1 mln. manat təşkil etmişdir. Deməli, 2020-2022 illərdə yerli bankların biznes kreditlərinin kapital xərcləri və dövriyyə vəsaitləri üzrə bölgüsü, illər üzrə müvafiq olaraq 12-13% : 87-88% / 10-11% : 89-90% / 4-5% : 95-96% qiymətləndirmək olar.

Cədvəl 12. Bankların kredit portfelində sənaye və istehsalın göstəriciləri (2023-2025)

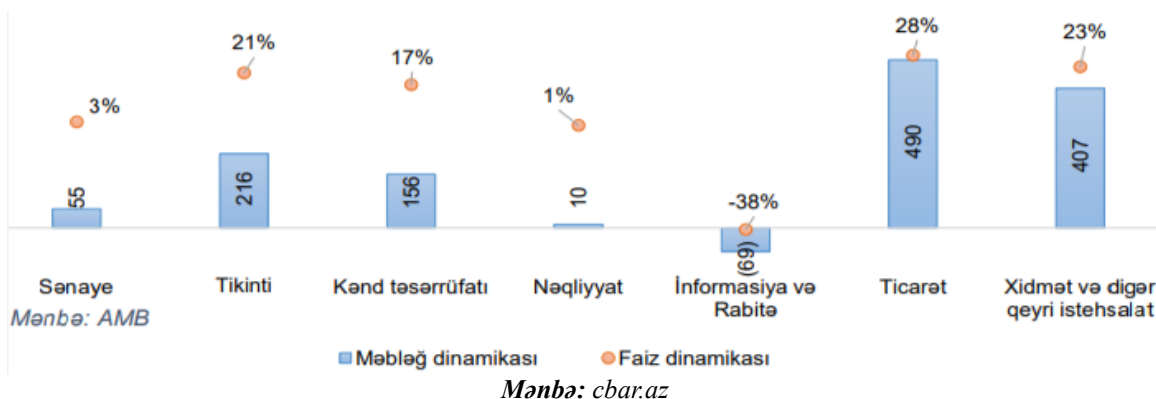
	2023	2024	01/05/2025
Kredit portfelı	23183.0	27477.7	28096.5
o cümlədən:			
biznes kreditləri	12616.8	14787.2	14952.7
kredit portfelindəki payı, %	54,4	53,8	53,2
o cümlədən:			
sənaye	2343.9	2711.3	2658.3
biznes kreditlərdəki payı, %	18,6	18,3	17,8
kredit portfelindəki payı, %	10,1	9,9	9,5
kənd təsərrüfatı	1523.2	1786.3	1810.1
biznes kreditlərdəki payı, %	12,1	12,1	12,1
kredit portfelindəki payı, %	6,6	6,5	6,4
tikinti sahəsi	1312.5	1369.0	1469.7
biznes kreditlərdəki payı, %	10,4	9,3	9,8
kredit portfelindəki payı, %	5,7	5,0	5,2

Mənbə: cbar.az

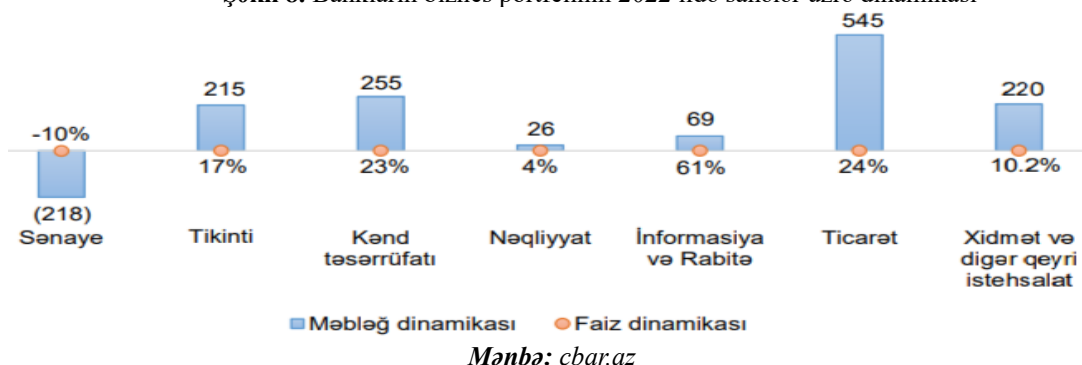
Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı yalnız 2023 ildən başlayaraq biznes portfelinin sahələr üzrə bölgüsü barədə məlumatı ayrıca olaraq öz statistik bülletenlərində yerləşdirir. Buna qədər bu haqqda məlumatlar Mərkəzi Bankın Maliyyə Sabitliyi Hesabatlarında verilir. Məsələn, Maliyyə Sabitliyi Hesabatı 2021-də göstərilir ki, biznes portfelinin artımı əsasən ticarət, xidmət və digər qeyri-istehsalat sahələri üzrə formalaşmışdır (şəkil 7). Maliyyə Sabitliyi Hesabatı 2022-də göstərilir ki, bankların biznes portfelində ticarət və xidmət sektorlarına verilmiş kreditlər biznes portfelinin 48%-i təşkil edir. 2022-

ci ildə biznes portfelinin bütün sahələri üzrə artım müşahidə edilmişdir, sənaye sahəsinə verilən kreditlər istisna olmaqla (şəkil 8).

Şəkil 7. Biznes portfelinin 2021 ildə sahələr üzrə dinamikası

Şəkil 8. Bankların biznes portfelinin 2022 ildə sahələr üzrə dinamikası

2020-2022 illərdə bankların kredit portfelində sənaye və istehsalın payının hesablanması üçün biz Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının fərqləndirdiyi sahələr arasında sənaye, kənd təsərrüfatı və tikinti sahəsini seçdik. Çünki Mərkəzi Bankın verdiyi fərqləndirmədəki qalan sahələrin (nəqliyyat, informasiya və rabitə, ticarət) istehsala birbaşa aidiyyəti yoxdur (cədvəl 13).

Cədvəl 13. Bankların kredit portfelində sənaye və istehsalın göstəriciləri (2020-2022)

	2020	2021	2022
Kredit portfel, mln. manat	14530.4	17119.8	20184.0
o cümlədən:			
sənaye və istehsal sektoru	1250.1	971.7	1059.8
kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq sektoru	566.2	591.7	629.1
inşaat və tikinti sektoru	493.0	903.2	1097,4

Mənbə: cbar.az

2023 ildə bankların biznes kreditlərin 41% (kredit portfelinin isə 22,3%), 2024 ildə - 39,7% (21,3%), 2025 ilin ilk 4 ayı üçün 39,7% (21,1%) sənaye və istehsalın payına düşür. Övvəlki 3 ilin nəticələrini AR MB-nın o illərin statistik bülletenlərində tətbiq etdiyi təsnifat əsasında nəzərdən keçirə bilərik.

Göründüyü kimi, son 5 ilin ilk 3 ilində də sənayeləşmə siyasəti baxımından göstəricilər zəif olmuşdur. Belə ki, bankların kredit portfelində cədvəldə göstərilmiş sahələrin xüsusi çəkisi 2020 ildə - 15,9%, 2021 ildə - 14,4%, 2022 ildə - 13,8%. Bu son iki cədvəlin (cədvəl 12 və 13) əsasını Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının statistik büllötlərində tətbiq etdiyi bir qədər fərqli təsnifatlar təşkil etsə də, rəqəmlərini birgə götürə bilərik. Göründüyü kimi, son 5 ildə istehsalat birbaşa aid olan sahələrə kredit qoyuluşları bankların kredit portfelinin heç $\frac{1}{4}$ çata bilməyib. Bu dövrün ilk 3 ilindəki geriləmə meyli 2024 və cari ilin ilk 4 ayında yenidən davamını tapıb. Göründüyü kimi, bankların biznes kreditlərinin sahələr üzrə bölgüsü statistikasını sənayeləşmə siyasəti baxımından zəif təsir bağışlayır.

2. Bankların istehlak kreditlərinin idxala təsiri

Məlumdur ki, istehlak kreditləşməsinin əsas mahiyyəti banklar tərəfindən sahibkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı olmayan istehlak məqsədləri üçün fiziki şəxslərə borc vəsaitin verilməsindən ibarətdir. İqtisad elmindən və əməli iqtisadi fəaliyyətdən o da məlumdur ki, cəmiyyətdə gəlirlərin artması əhali arasında mal və xidmətlərə, o cümlədən daha keyfiyyətli xarici əmtəələrə tələbi genişləndirir, bunun davamı olaraq istehlak kreditlərinə meyli gücləndirir. İstehlak kreditləşməsinin genişlənməsi ev təsərrüfatlarının gəlirlərinin artmasına xidmət etməklə mal və xidmətlərə, o cümlədən idxal mənşəli əmtəələrə tələbi daha da həvəsləndirir, bunun davamında istehlak səbətinin daxili quruluşunu idxal mənşəli məhsulların xeyrinə dəyişə bilər və bu yolla əmtəə idxalının həcminə təsir göstərə bilər.

Beləliklə, istehlak kreditləşməsinin əmtəə idxalına təsiri kreditləşmənin strukturundan, ev təsərrüfatlarının gəlirlərinin dinamikası, cari inflyasiya və inflyasiya gözləntiləri kimi amillərdən asılıdır.

Cədvəl 15. Bankların istehlak kreditlərin dinamikası

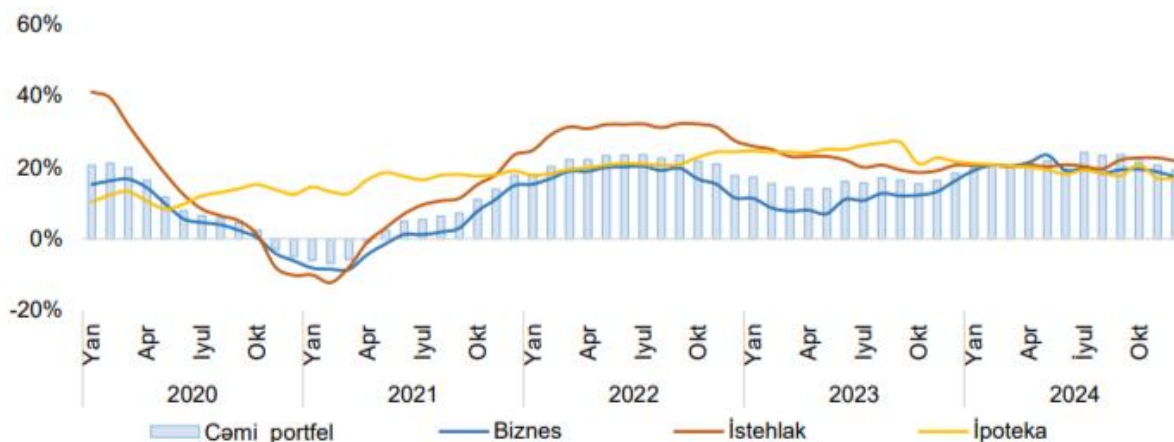
	2020	2021	2022	2023	2024
Kredit portfel, mln. manat	14,157.0	16,659.1	19,594.4	23,183.0	27 477,7
o cümlədən:					
istehlak kreditləri	3,661.2	4,518.4	5,754.1	6,937.0	8 445,0
bankların kredit portfelindəki payı, %	25.9	27.1	29.4	29.9	30.7

Mənbə: cbar.az

Göründüyü kimi (cədvəl 15), son 5 ildə bankların istehlak kreditləri durmadan artıb, 2024 ili 2020 il ilə müqayisə etdikdə 2,3 dəfə. Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı Maliyyə Sabitliyi Hesabatı 2024-də qeyd edir ki, istehlak kreditləşməsi üzrə requlyativ çərçivənin sərtləşdirilməsi nəticəsində yerli bankların istehlak kreditlərinin artım dinamikasında 2022-ci ildən başlayaraq azalma meyilləri nəzərə çarpır, yəni 2022-2024 illərdə portfelin illik artım sürəti azalmışdır (şəkil 9).

Şəkil 9. Bankların istehlak krediti portfelinin illik artım tempinin müqayisəli dinamikası

Mənbə: cbar.az

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı Maliyyə Sabitliyi Hesabatı 2024-də qeyd edir ki, istehlak kreditlərinin 54%-i sabit gəlirləri olan dövlət sektorunda çalışan şəxslərə verilmişdir. 2024-cü il ərzində istehlak kreditlərinin dollarlaşması 2.5%-ə enmişdir. Xarici valyutada depozit təminatlı istehlak kreditləri istisna olmaqla, 31.12.2024-cü il tarixinə istehlak kreditləri üzrə dollarlaşma 0.3% olmuşdur.

Cədvəl 16. Azərbaycan Respublikasının xarici ticarətinin bəzi göstəriciləri, mln. USD

	2020	2021	2022	2023	2024
Xarici ticarət dövriyyəsi	24 464,6	33 911,2	52 686,5	51 183,9	47 612,1
İxrac	13 732,6	22 208,0	38 146,7	33 898,6	26 554,1
İdxal	10 732,0	11 703,2	14 539,8	17 285,3	21 058,0
Minik avtomobilləri	542 416,5	780 537,3	844 581,5	1 515 315,9	1 566 604,4
İKT məhsulları	621 080,3	637 180,1	587 445,0	888 342,1	v.y.
Mobil və ya başqa simsiz rabitə şəbəkəsi üçün telefon aparatları	207 685,1	235 671,6	247 741,4	337 725,8	443 064,9
Məişət kondisionerləri	35 212,0	40 841,4	65 103,9	55 898,2	74 541,7
Paltaryuyan maşınları	36 535,7	46 048,3	43 138,7	54 569,7	56 486,6
Məişət soyuducuları	7 890,0	13 498,6	9 332,3	11 159,5	12 969,9

Mənbə: stat.gov.az

Göründüyü kimi, son 5 ildə Azərbaycan Respublikasının xarici ticarət dövriyyəsi və ixracın dinamikası dəyişkən olmuşdur, yəni yüksəliş də olub, azalma da olub. Amma, bu illərdə idxal durmadan genişlənmişdir, ≈ 2 dəfə artmışdır. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarından ölkə əhalisi tərəfindən istehlak krediti xəttilə ən çox alınan və ölkəmizdə ya tamamilə istehsal olumayan, ya çox cüzi istehsal olunan istehlak malların idxalı göstəriciləri cədvəldə daxil edilmişdir. Bu dövrün illəri ərzində dinamika dəyişkən olsa belə, son 5 ildə minik avtomobillərin idxalı ≈ 3 dəfə, mobil telefonların və məişət kondisionerlərinin idxalı 2 dəfədən çox artmışdır. Eyni zamanda, yerli bankların kredit portfelində istehlak kreditlərinin həcmi 2 dəfədən çox artmışdır. Azərbaycanda istehlak kreditləşməsinin dinamikası ilə müvafiq malların ölkəyə idxalının dinamikası arasındakı paralellik aşkar görünür. Lakin daha təfərrüatlı araşdırma üçün bank sektorunun istehlak kreditlərinin mal qrupları üzrə

statistikanın yoxluğu özünü göstərir. Bank statistikasında belə informasiya olsaydı, bankların istehlak kreditlərinin idxala təsirinin qiymətləndirilməsi baxımından ayrı-ayrı mal qrupları üzrə istehlak kreditinin dinamikası ilə idxalının dinamikası arasındakı əlaqəni daha təfərrüatlı göstərmək olardı. Buna baxmayaraq, iddia etmək olar ki, istehlak kreditinin yüksək artım templəri istehlak tələbini və idxalı artırır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı Maliyyə Sabitliyi Hesabatı. İllər üzrə
// [www. cbar.az](http://www.cbar.az)
2. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin materialları // [www. stat.gov.az](http://www.stat.gov.az)
3. www.worldbank.org
4. <https://fed.az/az/bank/banklar-ehaliden-emaneti-12-faizle-goturur-kredit-25-faizle-verir-musahibe-59337>
5. Sədr: “Azərbaycanda bankların xərclərinin yüksək olması kredit faizlərinə təsir edir”
//<https://banker.az/sedr-azərbaycanda-bankların-xərclərinin-yüksək-olması-kredit-faizlərinə-təsir-edir/>